

PAULINA JABŁOŃSKA*

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

p.jablonska@uksw.edu.pl

ORCID 0000-0002-5514-3215

WPŁYW NORM DOTYCZĄCYCH MAŁŻEŃSKIEJ PRZESZKODY WIEKU NA ZAWIERANIE ZARĘCZYN W KONTEKŚCIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Treść: Wstęp. – 1. Przeszkoda wieku w różnych koncepcjach prawnych i kanonistycznych w kontekście wolności sumienia i religijnej. – 2. Merytoryczna analiza norm Dekretu Gracjana i dekretystów. – 3. Zastosowanie przepisów Soboru Trydenckiego. – Zakończenie.

Wstęp

Przeszkoda wieku od starożytności odgrywała istotną rolę w regulacjach prawnych dotyczących zaręczyn i małżeństwa, zarówno w prawie rzymskim, jak i w normach kanonicznych, kształtując relacje między wolnością sumienia a wolnością religijną. Celem artykułu jest analiza wpływu tych norm na autonomię wyboru partnera życiowego w różnych epokach historycznych, z uwzględnieniem ich roli w ewolucji wolności religijnej i sumienia oraz ich znaczenia dla współczesnego rozumienia tych wolności w prawie Kościoła katolickiego. Badanie opiera się na metodzie historyczno-prawnej, wykorzystującej źródła rzymskie (np. Kodeks Teodozjański), teksty kanoniczne (np. Dekret Gracjana, *Tametsi*) oraz komentarze dekretystów, co pozwala prześledzić rozwój regulacji wieku i ich implikacje dla dzisiejszego

* **Paulina Jabłońska**, dr nauk prawnych, mgr lic. prawa kanonicznego, pedagog, pracownik naukowy w Uniwersyteckim Centrum Badań Wolności Religijnej na UKSW; wykładowca w Wyższej Szkole Kształcenia Zawodowego we Wrocławiu.

Kodeksu Prawa Kanonicznego (np. kan. 1083 o minimalnym wieku małżeńskim). W starożytnym Rzymie małżeństwo miało wymiar społeczny i religijny, a zaręczyny (*sponsalia*) wyrosły z tradycji, oferując jednostkom ograniczoną swobodę wyboru w ramach norm kulturowych i patriarchalnych struktur. W średniowieczu Dekret Gracjana pogłębił dyskusję o zgodzie małżeńskiej jako wyrazie wolności sumienia, łącząc ją z teologiczną refleksją nad sakramentalnością małżeństwa. Sobór Trydencki, w odpowiedzi na wyzwania reformacji, skodyfikował te zasady, podkreślając sakramentalny charakter małżeństwa i jego związek z wolnością religijną. Ewolucja ta ukazuje, jak prawo równoważyło indywidualną autonomię z wymogami społecznymi i religijnymi, co pozostaje aktualne w dzisiejszej praktyce kanonicznej, gdzie wolność sumienia jest chroniona, ale podporządkowana normom sakramentalnym.

Wolność sumienia i religijna, jako kluczowe kategorie w analizie przeszkody wieku, może być rozpatrywana w świetle współczesnych teorii wolności. Isaiah Berlin w swoim klasycznym dziele pt. „Dwa pojęcia wolności” (1958) wyróżnia wolność negatywną, czyli brak zewnętrznych przymusów, oraz wolność pozytywną, która oznacza możliwość samorealizacji zgodnej z własnymi przekonaniami. W kontekście zaręczyn i małżeństwa wolność negatywna odnosi się do braku przymusu rodzicielskiego czy społecznego w wyborze partnera, natomiast wolność pozytywna umożliwia wyrażenie osobistych przekonań religijnych poprzez decyzję o małżeństwie. W starożytnym Rzymie wolność negatywna była ograniczona przez patriarchat, ale obrzędy religijne, takie jak kult Junony, dawały przestrzeń na wolność pozytywną. Z kolei w średniowieczu zgoda małżeńska jako fundament sakramentu stała się wyrazem wolności pozytywnej, choć wciąż podporządkowanej normom kościelnym. Współczesne prawo kanoniczne (kan. 1083) nadal balansuje między tymi dwoma wymiarami wolności, co będzie szczegółowo omówione w zakończeniu¹. Artykuł wnosi wkład w zrozumienie, jak historyczne regulacje wieku

¹ I. BERLIN, *Dwa pojęcia wolności*, tłum. z ang. H. Jankowski, w: TENŻE, *Cztery eseje o wolności*, Warszawa 1994, s. 121-123.

wpłynęły na współczesne pojmowanie małżeństwa jako aktu wolnej woli w kontekście chrześcijańskim.

1. Przeszkoda wieku w różnych koncepcjach prawnych i kanonistycznych w kontekście wolności sumienia i wolności religijnej

W prawie rzymskim małżeństwo było głęboko osadzone w strukturze społecznej i religijnej, a nie jedynie w regulacjach prawnych. Jak wskazują Marek Kuryłowicz i Adam Wiliński, rzymskie prawo prywatne nie formułowało szczegółowych zasad dotyczących aktu małżeństwa, pozostawiając je w gestii zwyczajów i tradycji². Zaręczyny, zwane *sponsalia*, rozwijały się organicznie, odzwierciedlając ograniczoną autonomię wyboru partnera. Wolność sumienia przejawiała się w możliwości decydowania o przyszłym małżeństwie zgodnie z osobistymi przekonaniami, choć pod ścisłą kontrolą *pater familias*, co ograniczało rzeczywistą swobodę jednostek, zwłaszcza kobiet i dzieci³.

Pod pojęciem „regulacje wieku” należy rozumieć normy prawne określające minimalny wiek, w jakim osoby mogą zawierać zaręczyny i małżeństwo, a także warunki uzyskania dyspensy od tych wymogów w przypadku niedojrzałości. Jak wskazuje współczesna literatura, regulacje te ewoluowały od rzymskich wymogów zdolności prawnej (np. wiek 7 lat jako granica rozumienia) do średniowiecznych norm kanonicznych (12 lat dla kobiet, 14 dla mężczyzn) i współczesnych przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego (kan. 1083), które ustalają wiek na 14 lat dla kobiet i 16 dla mężczyzn z możliwością dyspensy. Te normy miały na celu zapewnienie dojrzałości decyzji, co łączy się z wolnością sumienia i wolnością religijną⁴.

² M. KURYŁOWICZ, A. WILIŃSKI, *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 2008, s. 295.

³ J.F. GARDNER, *Women in Roman Law and Society*, Indiana 1986, s. 56-60.

⁴ W. GÓRALSKI, *Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym*, Warszawa 2014, s. 112-118.

Wolność religijna w kontekście rzymskich zaręczyn była widoczna w obrzędach związanych z kultem domowym i publicznym. Susan Treggiari wskazuje, że zaręczyny często poprzedzane były przez składanie ofiar Junonie Pronubie, bogini małżeństw, co podkreślało religijny wymiar tego aktu i pozwalało na wyrażenie indywidualnej przynależności religijnej w ramach akceptowalnych norm społecznych⁵. Te rytuały, choć ograniczone patriachatem, stanowiły przestrzeń dla autonomii religijnej, łącząc małżeństwo z kultem bogów opiekuńczych domu (*lares* i *penates*)⁶.

W okresie Republiki *sponsalia* miały formę uroczystej umowy słownej, zawieranej przez narzeczonego lub jego opiekuna z ojcem lub prawnym reprezentantem narzeczonej. Henryk Insadowski podkreśla, że wymagana była pełna zdolność prawna, co wykluczało dzieci poniżej 7 lat, uznawane za *infantes* z powodu braku zdolności rozumienia⁷. Po ukończeniu 7 lat zyskiwano ograniczoną zdolność do stypulacji, co umożliwiało prawnie wiążące zaręczyny⁸. Przeszkody takie jak niedojrzałość fizyczna, okres żałoby czy pełnienie funkcji publicznych nie unieważniały obietnicy przyszłego małżeństwa, co świadczy o elastyczności systemu⁹.

W późnym Cesarstwie, pod wpływem chrześcijaństwa zaręczyny nabrały bardziej religijnego charakteru. Edykty Konstantyna z 319 r. regulowały dary zaręczynowe, wymagając ich rejestracji w księgach publicznych, co formalizowało zobowiązania stron¹⁰. Późniejsze regulacje z 336 r. precyzowały los darów w przypadku śmierci narzeczonego: po symbolicznym pocałunku połowa darów pozostawała przy

⁵ S. TREGGIARI, *Roman Marriage: Iusti Coniuges*, Oxford 1991, s. 135-140.

⁶ B. ZUBERT, *Przeszkoda wieku do zaręczyn i małżeństwa w prawie rzymskim*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 13(1966) 5, s. 87.

⁷ H. INSADOWSKI, *Rzymskie prawo małżeńskie a chrześcijaństwo*, Lublin 1935, s. 33.

⁸ S. WRÓBLEWSKI, *Zarys wykładu prawa rzymskiego*, Kraków 1916, s. 286.

⁹ B. ZUBERT, dz. cyt., s. 88.

¹⁰ *Codex Theodosianus*, w: Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis, red. T. Mommsen, P. Meyer, Berolini 1905, s. 129.

żyjącym, a połowa wracała do spadkobierców zmarłego¹¹. Te normy, choć głównie prawne, odzwierciedlały szacunek dla intencji stron, co można interpretować jako wyraz wolności sumienia w granicach patriarchalnych struktur.

Cesarz Justynian w konstytucji *Quando curatores* (529 r.) ustalił minimalny wiek dojrzałości na 14 lat dla mężczyzn i 12 dla kobiet, znosząc nieetyczne badania fizyczne i wprowadzając domniemanie prawne zgodne z zasadami chrześcijańskimi¹². Ojcowie Kościoła, jak św. Augustyn, podkreślali, że małżeństwo jest prawem Chrystusa, służącym prokreacji i czystości¹³, podczas gdy Ignacy z Antiochii zalecał, by związki odbywały się za zgodą biskupa, co podnosiło ich duchowy wymiar¹⁴. Synody wczesnochrześcijańskie, np. w Gangrze (343 r.), chroniły małżeństwo przed krytyką ascetów, wspierając wolność religijną w jego praktykowaniu¹⁵.

Porównując rzymskie podejście do obecnej sytuacji, można dostrzec analogię w kwestii wolności małoletnich. W Rzymie decyzje o zaręczynach zależały od rodziców, co przypomina dzisiejsze napięcie między wolnością dziecka a władzą rodzicielską, omawiane w kontekście prawa polskiego w XX w.¹⁶. Rzymskie regulacje wieku, choć surowe, stanowiły fundament dla późniejszych norm kanonicznych, łącząc wolność sumienia z wymogami społecznymi i religijnymi.

¹¹ TAMŻE, s. 130.

¹² B. ZUBERT, dz. cyt., s. 97.

¹³ AUGUSTYN, *Contra Faustum*, w: Patrologia Latina, t. 42, red. J.P. Migne, Parisiis 1845, s. 470-472.

¹⁴ IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *Epistula ad Polycarpum*, w: Patrologia Graeca, t. 5, red. J.P. Migne, Parisiis 1857, s. 361.

¹⁵ W. PAŁUBICKI, J. ILUK, *Małżeństwo i rodzina w dawnym judaizmie i starożytnym chrześcijaństwie*, Gdańsk 1997, s. 325.

¹⁶ P. JABŁOŃSKA, *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918-2015*, Pelpin 2022, s. 102-108; P. JABŁOŃSKA, *Historical and Legal Determinants of Religious Freedom of Minors in Poland*, Warszawa 2024, s. 100-110.

2. Merytoryczna analiza norm Dekretu Gracjana i dekretystów

W średniowieczu, wraz z rozwojem prawa kanonicznego, przeszkoda wieku stała się centralnym tematem debat teologicznych i prawnych. Dekret Gracjana (*Concordia discordantium canonum*, XII w.) i komentarze dekretystów odegrały kluczową rolę w kształtowaniu norm małżeńskich, kładąc nacisk na zgodę małżeńską jako wyraz wolności sumienia¹⁷. Dynamiczny rozwój intelektualny w Europie, zapoczątkowany stabilizacją po okresie wędrówek ludów, sprzyjał tym dyskusjom, łącząc prawo z teologią¹⁸.

W XII w. wyodrębniły się dwie teorie małżeństwa: konsensualna i kopulacyjna. Teoria konsensualna, autorstwa Iwona z Chartres (zm. 1115), zakładała, że zgoda małżeńska wystarczy do zawarcia ważnego małżeństwa, nawet bez współżycia (*copula carnalis*). Hugo od św. Wiktora (zm. 1141) rozróżniał zgodę *de futuro* (przyszłe małżeństwo, czyli zaręczyny) od zgody *de praesenti* (natychmiastowe małżeństwo), uznając tę pierwszą za wiążące przyrzeczenie¹⁹. Piotr Lombard w *Sentencjach* (zm. 1160) potwierdził, że zgoda małżeńska jest jedyną przyczyną sprawczą sakramentu, niezależnie od fizycznego dopełnienia, co wzmacniało wolność sumienia jako podstawę wyboru partnera zgodnego z przekonaniami religijnymi²⁰.

Gracjan, przedstawiciel szkoły bolońskiej, prezentował odmienne stanowisko. W kanonie C. 27 q. 2 c. 2 uznał zgodę małżeńską za początek związku (*matrimonium initiatum*), ale jego pełnię (*matrimonium perfectum*) osiągnano dopiero przez współżycie. Bez uprzedniej zgody *copula carnalis* nie tworzyła małżeństwa, co podkreślało wagę intencji stron²¹. W praktyce miało to znaczenie w sporach sądowych, np. gdy wiek narzeczonych budził wątpliwości co do ich zdolności

¹⁷ B. ZUBERT, *Małżeńska przeszkoda wieku w Dekrecie Gracjana i u pierwszych dekretystów*, Roczniki Teologiczno-Kanoniczne 16(1969) 5, s. 71.

¹⁸ J. KŁOCZOWSKI, *Wspólnoty chrześcijańskie*, Kraków 1964, s. 165.

¹⁹ B. ZUBERT, dz. cyt., s. 73.

²⁰ Cz. RYCHLIICKI, *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego*, Płock 1997, s. 235.

²¹ B. ZUBERT, dz. cyt., s. 73.

do wyrażenia świadomej zgody²². Na przykład w Bolonii w XII w. zaręczyny dzieci poniżej 12 lat uznawano za niewiążące prawnie, co chroniło ich wolę przed naciskiem rodziców.

Wolność religijna zyskała na znaczeniu, gdy zgoda małżeńska stała się wyrazem duchowej autonomii. Lombard ustalił minimalny wiek zaręczyn na 7 lat, uznając zdolność rozumienia aktu prawnego, podczas gdy małżeństwo wymagało 14 lat dla mężczyzn i 12 dla kobiet, zgodnie z tradycją rzymską²³. Papież Aleksander III (Roland Bandinelli) rozstrzygnął spór między szkołami bolońską i paryską, uznając zgodę *de praesenti* za wiążącą, ale dopuszczając rozwiązanie niedopełnionego małżeństwa, co równoważyło wolność sumienia z ochroną sakramentu²⁴.

Praktyczne implikacje tych teorii były widoczne w średniowiecznej praktyce zaręczyn. Na przykład w diecezji paryskiej w XII w. biskupi wymagali potwierdzenia zgody stron po osiągnięciu dojrzałości, jeśli zaręczyny zawarto w dzieciństwie, co odzwierciedlało troskę o autentyczność woli²⁵. Wolność sumienia była tu ograniczona normami kościelnymi i społecznymi, ale uznanie zgody jako fundamentu małżeństwa stanowiło krok ku większej autonomii jednostki w podejmowaniu decyzji życiowych zgodnie z wiarą. Te dyskusje przygotowały grunt pod późniejsze regulacje Soboru Trydenckiego, które skodyfikowały zgodę jako wymóg sakramentalny, łącząc wolność sumienia z teologią małżeństwa.

Współczesna literatura podkreśla, że średniowieczne dyskusje nad przeszkodą wieku miały nie tylko wymiar prawny, ale także teologiczny, co widać w pracach nad zgodą małżeńską. Jak wskazuje Andrzej Pastwa w swoim dziele „The Law of the Church – the Law of Freedom”, zgoda małżeńska w ujęciu dekretystów była nie tylko

²² W. GÓRALSKI, G. DZIERŻON, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, Warszawa 2001, s. 25.

²³ B. ZUBERT, dz. cyt., s. 78.

²⁴ TAMŻE, s. 91.

²⁵ U. NAVARRETE, *Foedus coniugale, Amor, Sacramentum attenta doctrina Concilii Vaticani II*, w: *Acta Conventus Internationalis canonistarum* (Romae 20-25 maii 1968), Città del Vaticano 1970, s. 64.

aktem prawnym, ale także wyrazem duchowej autonomii, co umożliwiałoby jednostce wybór zgodny z jej sumieniem i wiarą. Ten aspekt jest szczególnie istotny w świetle współczesnych debat nad wolnością religijną, gdzie prawo kanoniczne nadal stara się balansować między normami instytucjonalnymi a prawami jednostki²⁶.

3. Zastosowanie przepisów Soboru Trydenckiego

Sobór Trydencki (1545-1563) był odpowiedzią na wyzwania reformacji, która podważyła sakramentalność małżeństwa. Marcin Luter odrzucił je jako sakrament, uznając małżeństwo za sprawę świecką, co zmusiło Kościół do jasnego określenia stanowiska. Dekret *Tametsi* (Sesja XXIV, 1563) skodyfikował zgodę małżeńską jako podstawę sakramentu, odwołując się do rzymskiej zasady Ulpiana: *Nuptias non concubitus sed consensus facit*²⁷. Sobór potwierdził naukę Piotra Lombarda, że zgoda tworzy nierozzerwalny związek, niezależnie od współżycia, ale nieskonsumowane małżeństwa mogły być rozwiązane przez dyspensę papieską, co zachowało elastyczność podejścia²⁸.

W kontekście reformacji *Tametsi* wzmocniło wolność religijną katolików, umożliwiając wybór partnera zgodnie z wiarą i stając w opozycji do protestanckich alternatyw. Wymagało obecności kapłana i dwóch świadków podczas ceremonii, co formalizowało zarówno zaręczyny, jak i małżeństwo, ale nie ograniczało autonomii woli stron²⁹. Regulacje te były reakcją na tajne małżeństwa, które podwajały kontrolę kościelną i sakramentalność związku. W okresie przedtrydenckim synody w Europie Środkowej, takie jak synod w Budzie na Węgrzech (1279), wprowadziły zakazy tajnych małżeństw

²⁶ A. PASTWA, *The Law of the Church – the Law of Freedom*, w: Religious Freedom Today, red. A. Pastwa, Katowice 2016, s. 105-125.

²⁷ T. RINCON, *El matrimonio, misterio y signo. Siglos IX–XIII*, Pamplona 1971, s. 214.

²⁸ A. SOBCZAK, *Sakrament małżeństwa. Krótki rys historyczny*, Studia Gnesnensia 14(2000), s. 255.

²⁹ A. PETRANI, *Reforma trydencka*, Prawo Kanoniczne 7(1964) 3-4, s. 2.

i podkreślały rolę zapowiedzi oraz duszpasterza, co miało wpływ na praktyki w Polsce i przygotowało grunt pod *Tametsi*³⁰.

Po Soborze Trydenckim polskie prawo kościelne, zgodnie z postanowieniami trydenckimi, uznało małżeństwo za sakrament pod jurysdykcją Kościoła, co odzwierciedlało wpływ Trydentu na lokalne tradycje. Współczesny Kodeks Prawa Kanonicznego (kan. 1055 § 2)³¹ kontynuuje tę linię, określając małżeństwo między ochrzczonymi jako sakrament, co łączy wolność sumienia z wymogami religijnymi. Praktyka zaręczyn po Trydencie stała się bardziej sformalizowana – np. w XVI-wiecznej Italii narzeczeni musieli publicznie potwierdzić intencję małżeństwa przed kapłanem, co wzmacniało ich autonomię w ramach struktur kościelnych³².

Sobór Trydencki w dekrecie *Tametsi* nie wprowadził nowych zasad, lecz skodyfikował istniejące, opierając się na tradycji soborów Laterańskiego II i Florenckiego. Potwierdził objawioną naukę o małżeństwie jako akcie wolnej woli i sakramencie, co miało kluczowe znaczenie dla ochrony wolności religijnej w czasach reformacyjnych sporów³³.

Zakończenie

Analiza ewolucji norm dotyczących przeszkody wieku w prawie rzymskim i kanonicznym ukazuje ich wpływ na wolność sumienia i wolność religijną. W starożytnym Rzymie zaręczyny (*sponsalia*) oferowały ograniczoną autonomię wyboru, wspieraną obrzędami religijnymi, takimi jak kult Junony. W średniowieczu Dekret Gracjana uczynił zgodę małżeńską fundamentem wolności sumienia, równoważąc teorię konsensualną i kopulacyjną. Sobór Trydencki skodyfikował te zasady, wzmacniając wolność religijną w odpowiedzi na reformację.

³⁰ J. GRABOWSKI, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927, s. 394.

³¹ KPK, kan. 1055 § 2.

³² T. RINCON, dz. cyt., s. 243.

³³ SOBÓR TRYDENCKI, *Tametsi*, n. 1.

Współczesne rozumienie wolności sumienia można pogłębić, odnosząc się do ujęcia Johna Henry'ego Newmana, który w „Liście do księcia Norfolk” (1875) podkreśla, że sumienie jest „głosem Boga w duszy człowieka”, a jego posłuszeństwo jest najwyższym wyrazem wolności. W kontekście wolności i małżeństwa oznacza to, że zgoda małżeńska powinna być nie tylko wolna od przymusu (wolność negatywna w ujęciu Berlina), ale także zgodna z wewnętrznym przekonaniem osoby (wolność pozytywna), co współgra z nauką Kościoła o sakramentalności małżeństwa. Sobór Watykański II w deklaracji *Dignitatis humanae* potwierdza, że wolność religijna obejmuje prawo do wyboru stanu życia zgodnego z własną wiarą, co ma bezpośrednie zastosowanie do małżeństwa. W tekście Tomasza Gałkowskiego podkreślono, że „Instytucja małżeństwa nie jest jedynie teoretyczną koncepcją, lecz fenomenem, żywą strukturą, która rozwija się w warunkach określonych miłością Chrystusa do Kościoła”³⁴. W praktyce jednak normy wieku (kan. 1083) mogą być postrzegane jako ograniczenie tej wolności, szczególnie gdy młodzi ludzie są gotowi do małżeństwa przed osiągnięciem ustalonego wieku³⁵. Współczesna refleksja nad wolnością religijną i wolnością sumienia podkreśla ich odmienność, co jest kluczowe dla zrozumienia decyzji małżeńskich. Wolność religijna jest prawem do życia zgodnego z wiarą, a wolność sumienia odnosi się do indywidualnego wyboru moralnego³⁶. W kontekście zaręczyn i małżeństwa oznacza to, że osoba może wybrać partnera zgodnie z własną wiarą (wolność religijna), ale jej sumienie może również prowadzić do decyzji odpowiedzialnych za ten wybór (wolność sumienia), nawet jeśli normy wieku stanowią ograniczenie. To rozróżnienie, zakorzenione w nauczaniu Kościoła, w tym

³⁴ T. GAŁKOWSKI, *Instytucja małżeństwa w świetle instytucjonalnej koncepcji Kościoła Soboru Watykańskiego II* w: Łódzkie Studia Teologiczne 20(2011), s. 102.

³⁵ J.H. NEWMAN, *List do księcia Norfolk*, tłum. z jęz. ang., S. Świeżawski, w: TENŻE, *Sumienie i autorytet*, Kraków 1988, s. 45-67; SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Dignitatis humanae*, n. 1.

³⁶ P. JABŁOŃSKA, *Ewolucja nauczania Kościoła o wolności religijnej i ochronie życia poczętego*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich Online First, 2025, s. 1-11, <https://ojs.academicon.pl/bskp/article/view/9606/9942> [dostęp 24.05.2025 r.].

w *Dignitatis humanae*, podkreśla złożoność balansowania między wolnością jednostki a wymogami sakramentalnymi³⁷.

Krytyczna analiza współczesnych norm kanonicznych, takich jak kan. 1083, wskazuje na potencjalny konflikt między wolnością jednostki a instytucjonalną kontrolą. Jak zwraca uwagę współczesna literatura, normy wieku mogą być postrzegane jako narzędzie ochrony sakramentalności, ale w niektórych przypadkach ograniczają wolność osób gotowych do małżeństwa przed osiągnięciem ustalonego wieku. Na przykład w przypadku młodych kobiet w ciąży, które nie ukończyły 14 lat, brak możliwości uzyskania dyspensy może prowadzić do społecznego wykluczenia lub presji na rozwiązania pozakanoniczne. Wśród propozycji reform współczesnych autorów znajduje się sugestia wprowadzenia elastycznych kryteriów dojrzałości psychicznej i duchowej, a nie tylko wieku chronologicznego, co mogłoby lepiej odzwierciedlać współczesne rozumienie wolności i odpowiedzialności. Na przykład Włodzimierz Góralski w swoim dziele *Małżeństwo kanoniczne w świetle najnowszych reform* (2022) proponuje, by biskupi mieli większą swobodę w ocenie dojrzałości stron, co mogłoby zwiększyć autonomię jednostki w ramach norm sakramentalnych³⁸.

Analiza historycznych i współczesnych norm prawnych dotyczących małżeństwa prowadzi do następujących wniosków:

1. Ewolucja prawa: normy wieku dostosowywały się do zmian społecznych i religijnych, stopniowo zwiększając autonomię wyboru partnera w zaręczynach i małżeństwie.
2. Wolność sumienia: zgoda małżeńska stała się wyrazem indywidualnych przekonań, mimo ograniczeń patriarchalnych i kościelnych, co ukształtowało rozumienie małżeństwa jako aktu woli.
3. Wolność religijna: obrzędy i regulacje umożliwiały wyrażanie wiary w kontekście małżeństwa, od rzymskich rytuałów po trydencką formalizację sakramentu.

³⁷ *Dignitatis humanae*, n. 1.

³⁸ W. GÓRALSKI, *Małżeństwo kanoniczne w świetle najnowszych reform*, Warszawa 2022, s. 89-102.

4. Współczesne implikacje: Kodeks Prawa Kanonicznego (kan. 1083)³⁹ ustala minimalny wiek małżeński na 16 lat dla mężczyzn i 14 dla kobiet (z dyspensą), co odzwierciedla historyczną równowagę między wolnością sumienia a ochroną sakramentalności. Na przykład w dzisiejszej praktyce kościelnej dyspenza dla młodszych narzeczonych wymaga potwierdzenia ich dojrzałości woli, co kontynuuje tradycję Trydentu.

Przeszkoda wieku nie tylko regulowała formalności, ale także odzwierciedlała rozwój autonomii jednostki, co pozostaje kluczowe dla zrozumienia współczesnych debat o wolności w prawie kanonicznym.

Bibliografia

Źródła

- AUGUSTYN, *Contra Faustum*, w: *Patrologia Latina*, t. 42, red. J.P. Migne, Parisiis 1845, s. 207-518.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 75(1983), pars II, s. 1-317. Tekst łacińsko-polski: Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Poznań 2022.
- Codex Theodosianus*, w: *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis*, red. T. Mommsen, P. Meyer, Berolini 1905, s. 1-834.
- CONCILIUM TRIDENTINUM, *Canones super reformatione circa matrimonium Tametsi* (11.11.1563), w: *Dokumenty Soborów Powszechnych*. Tekst łaciński i polski, t. 4 (1511-1870), red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2004, s. 720-733.
- CONCILIUM VATICANUM II, *Declaratio de libertate religiosa Dignitatis humanae* (7.12.1965), AAS 58(1966), s. 929-946. Tekst polski: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*, Poznań 2002, s. 423-439.
- IGNACY ANTIOCHEŃSKI, *Epistula ad Polycarpum*, w: *Patrologia Graeca*, t. 5, red. J.P. Migne, Parisiis 1857, s. 360-363.

Literatura

- BERLIN I., *Dwa pojęcia wolności*, tłum. z ang. H. Jankowski, w: TENŻE, *Cztery eseje o wolności*, Warszawa 1994, s.118-172.
- GAŁKOWSKI T., *Instytucja małżeństwa w świetle instytucjonalnej koncepcji Kościoła Soboru Watykańskiego II*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 20(2011), s. 89-102.
- GARDNER J.F., *Women in Roman Law and Society*, Indiana 1986.

³⁹ KPK, kan. 1083.

- GÓRALSKI W., DZIERŻON G., *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, Warszawa 2001.
- GÓRALSKI W., *Przeszkody małżeńskie w prawie kanonicznym*, Warszawa 2014.
- GÓRALSKI W., *Małżeństwo kanoniczne w świetle najnowszych reform*, Warszawa 2022.
- GRABOWSKI J., *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927.
- INSADOWSKI H., *Rzymskie prawo małżeńskie a chrześcijaństwo*, Lublin 1935.
- JABŁOŃSKA P., *Wolność sumienia i wyznania osoby małoletniej w Polsce w latach 1918-2015*, Pelpin 2022.
- JABŁOŃSKA P., *Historical and Legal Determinants of Religious Freedom of Minors in Poland*, Warszawa 2024.
- JABŁOŃSKA P., *Ewolucja nauczania Kościoła o wolności religijnej i ochronie życia poczętego*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich Online First, 2025, s. 1-11, <https://ojs.academicon.pl/bskp/article/view/9606/9942> [dostęp 24.05.2025].
- KŁOCZOWSKI J., *Wspólnoty chrześcijańskie*, Kraków 1964.
- KURYŁOWICZ M., WILIŃSKI A., *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 2008.
- NAVARETTE U., *Foedus coniugale, Amor, Sacramentum attenta doctrina Concilii Vaticani II*, w: *Acta Conventus Internationalis canonistarum* (Romae 20-25 maii 1968), Città del Vaticano 1970, s.645-673.
- NEWMAN J.H., *List do księcia Norfolk*, tłum. z ang. S. Świeżawski, w: TENŻE, *Sumienie i autorytet*, Kraków 1988, s. 45-67.
- PASTWA A., *The Law of the Church – the Law of Freedom*, w: *Religious Freedom Today*, red. A. Pastwa, Katowice 2016, s. 105-125.
- PAŁUBICKI W., ILUK J., *Małżeństwo i rodzina w dawnym judaizmie i starożytnym chrześcijaństwie*, Gdańsk 1997.
- PETRANI A., *Reforma trydencka*, *Prawo Kanoniczne* 7(1964) 3-4, s. 1-20.
- RINCON T., *El matrimonio, misterio y signo. Siglos IX-XIII*, Pamplona 1971.
- RYCHLICKI Cz., *Sakramentalny charakter przymierza małżeńskiego*, Płock 1997.
- SOBCZAK A., *Sakrament małżeństwa. Krótki rys historyczny*, *Studia Gnesnensia* 14(2000), s. 255–274.
- TREGGIARI S., *Roman Marriage: Iusti Coniuges*, Oxford 1991.
- WRÓBLEWSKI S., *Zarys wykładu prawa rzymskiego*, Kraków 1916.
- ZUBERT B., *Przeszkoda wieku do zaręczyn i małżeństwa w prawie rzymskim*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 13(1966) 5, s. 87-97.
- ZUBERT B., *Małżeńska przeszkoda wieku w Dekrecie Gracjana i u pierwszych dekretystów*, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 16(1969) 5, s. 71-110.

WPLYW NORM DOTYCZĄCYCH MAŁŻEŃSKIEJ PRZESZKODY WIEKU NA ZAWIERANIE ZARĘCZYN W KONTEKŚCIE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Streszczenie: Artykuł bada historyczną ewolucję norm dotyczących przeszkody wieku w prawie rzymskim i kanonicznym, analizując ich wpływ na autonomię wyboru partnera w zaręczynach i małżeństwie w kontekście wolności sumienia i wolności religijnej. Celem badania jest ukazanie, jak regulacje te kształtowały wolność jednostki w różnych epokach, oraz ich znaczenie dla współczesnego prawa kanonicznego. W starożytnym Rzymie zaręczyny (*sponsalia*) oferowały ograniczoną autonomię wyboru pod kontrolą patriarchatu, odzwierciedlając wolność religijną poprzez obzędy związane z kultem Junony. W średniowieczu Dekret Gracjana uczynił zgodę małżeńską fundamentem wolności sumienia, rozróżniając teorie konsensualną i kopulacyjną w definiowaniu istoty małżeństwa. Sobór Trydencki, poprzez Dekret *Tametsi*, skodyfikował zgodę jako wymóg sakramentalny, reagując na protestanckie odrzucenie sakramentalności i wzmacniając wolność religijną katolików w zawieraniu małżeństw. Analiza opiera się na źródłach historyczno-prawnych, w tym tekstach rzymskich, kanonicznych i komentarzach dekretystów. Wyniki wskazują, że ewolucja norm wieku przyczyniła się do ukształtowania współczesnego pojmowania małżeństwa jako aktu wolnej woli, co znajduje odzwierciedlenie w Kodeksie Prawa Kanonicznego (kan. 1083), regulującym minimalny wiek małżeński.

Słowa kluczowe: normy prawne, autonomia wyboru, sakrament małżeństwa, tradycje religijne, zgoda małżeńska, regulacje kanoniczne, ewolucja prawa

THE IMPACT OF AGE-RELATED MARRIAGE IMPEDIMENT NORMS ON ENGAGEMENT PRACTICES IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS FREEDOM

Summary: The article examines the historical evolution of age-related impediment norms in Roman and canon law, exploring their impact on individual autonomy in choosing a partner for engagements and marriages within the context of freedom of conscience and religion. The study aims to demonstrate how these regulations have shaped individual freedom across various historical periods and their relevance to contemporary canon law. In ancient Rome, engagements (*sponsalia*) allowed only limited personal autonomy, operating under patriarchal control and reflecting aspects of religious freedom through rites associated with the cult of Juno. In the Middle Ages, Gratian's *Decretum* established marital consent as the foundation of freedom of conscience, distinguishing between the consensual and the copulatory theories in defining the essence of marriage. The Council of Trent, through the *Tametsi* Decree, codified consent as a sacramental requirement, responding to Protestant rejection of sacramentality and reinforcing Catholic religious freedom in marriage. The analysis is based on historical-legal sources, including Roman texts, canonical documents, and decretist commentaries. The findings indicate that the evolution of age-related norms has shaped the modern understanding of marriage as an act of free will, reflected in the Code of Canon Law (can. 1083), which regulates the minimum marriage age.

Keywords: legal norms, autonomy of choice, sacrament of marriage, religious traditions, marital consent, canonical regulations, legal evolution (*thum. M. Bugaj*)